

La Segarra a la llum de les imatges El fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch de la Biblioteca de Catalunya

*Maria Garganté Llanes**

Universitat Autònoma de Barcelona

*Xavier Solà Colomer***

IES Vescomtat de Cabrera d'Hostalric

RESUM:

L'article que presentem constitueix una aproximació a les imatges existents sobre la comarca de la Segarra dins el fons fotogràfic de Josep Salvany i Blanch, dipositat a la Biblioteca de Catalunya i consultable a través de la xarxa. Es tracta de presentar l'extraordinària col·lecció fotogràfica d'aquest metge oculista, membre de la secció de Folklore, Arqueologia i Geologia del Centre Excursionista de Catalunya, que recorregué les comarques catalanes i mallorquines entre 1911 i 1926. El nostre objectiu és, doncs, per una banda, ressaltar el caràcter específic de J. Salvany dins l'excursionisme científic, l'etnografia i el folklore, i de l'altra donar a conèixer algunes de les fotografies que va realitzar en les seves diferents visites a la comarca de la Segarra. És per això

ABSTRACT:

In this article we present a reflection on images of la Segarra county, part of the collection of photographs taken by Josep Salvany i Blanch kept by the Library of Catalonia (Biblioteca de Catalunya), which can be consulted online. The objective is to present the extraordinary collection of photos taken by this ophthalmologist, member of the Folklore, Archaeology and Geology section of the Centre Excursionista de Catalunya (Catalonia Excursionist Club), which travelled through the counties in Catalonia and Majorca between 1911 and 1926. Therefore our objective is, first, to highlight the specific character of J. Salvany, as part of the scientific countryside-viewing movement, in terms of the ethnography and the folklore, and, secondly, to exhibit some of the photographs he took on his various

* Maria Garganté Llanes és doctora en Història de l'Art i professora de la Universitat Autònoma de Barcelona. Adreça de contacte: maria.gargante@uab.cat

** Xavier Solà Colomer és doctor en Història, màster en Museologia i Patrimoni per la Universitat de Girona i professor d'ensenyança secundària a l'IES Vescomtat de Cabrera a Hostalric. Adreça de contacte: xaviersola_colomer@yahoo.es

que la nostra selecció pretén ser el més exhaustiva possible, incloent almenys una imatge de tots els municipis visitats per Josep Salvany. Volem ressaltar el valor “documental” que tenen aquestes imatges, a l’hora de presentar-nos no tan sols una bona part de patrimoni artístic desaparegut durant la Guerra Civil, sinó també un paisatge que ha estat en alguns aspectes modificat.

PARAULES CLAU:

Fotografia, excursionisme científic, patrimoni, església, creu de terme.

visits to the county of la Segarra. Thus our selection aims to be as thorough as possible, including at least one photograph of all the villages visited by Josep Salvany. We wish to highlight the documentary value of these photos, not only in terms of showing us a large part of the artistic heritage that disappeared during the Spanish Civil War, but also the landscape that in some cases has been modified.

KEY WORDS:

Photography, scientific excursions countryside hikes, heritage, church, cross on a pillar.

La fotografia antiga ha esdevingut durant les últimes dècades una font importantíssima per a l’estudi de nombrosos aspectes de la Catalunya de finals del segle XIX i començaments del XX: esdeveniments històrics, personatges, treball i vida quotidiana, social, política, etc.. La imatge com una finestra oberta a un fragment aturat del temps, com una preuada relíquia de la memòria.

Una mostra d’aquesta posada en valor i del poder d’atracció de les antigues imatges fotogràfiques la tenim encara ben present a la comarca, quan tot just fa una dècada, el gener de 2001, la *Història Gràfica de la Segarra*, un projecte impulsat pel Centre Municipal de Cultura de Cervera i amb el suport del Consell Comarcal de la Segarra, va convertir-se en un èxit editorial sense precedents a la comarca, esgotant-se en poques setmanes i havent de procedir a una segona edició –quelcom insòlit tractant-se d’una obra que per la seva pròpia naturalesa havia de tenir un abast “local” o “comarcal” en sentit estricte i que, a més, no era pas una obra “de butxaca”. Així doncs, sota la direcció de Max Turull i amb gairebé una cinquantena de col·laboradors, un llibre de gran format –amb 1152 fotografies amb el seu corresponent peu i agrupades en set seccions, cada una d’elles encapçalada per un text introductori– arribava de forma massiva a les llars segarrenques, perquè convidem que es tractava d’un llibre que convidava a ser gaudit i comentat en família –cercant moltes vegades el pare, la mare o els avis en fotos escolars, en equips de futbol o fotos de caramelles–, més que no pas de manera individual i introspectiva.

La *Història Gràfica de la Segarra* fou, doncs, una obra col·lectiva en molts aspectes: pel nombre de col·laboradors, per aglutinar tots els municipis segarencs,

per abordar diferents temàtiques segons les quals s'agrupaven i s'estudiaven les fotografies, etc. Però també tingué un sentit col·lectiu per la procedència múltiple de les imatges que conformaven l'obra: des dels nombrosos "arxius" particulars o familiars, d'on procedeixen gran quantitat de les imatges –que a cada poble eren cedides per les famílies als col·laboradors corresponents-, fins a les col·leccions fotogràfiques ja més conegudes, es tracta de fons particulars importantíssims com la col·lecció Gómez Grau de Cervera o la Santacana de Guissona, o bé procedents d'institucions com l'Arxiu Comarcal de Cervera –amb imatges del fons propi i d'altres, com el Fons Duran i Sanpere, el Fons Dalmaes o el Fons Josep Mestres-, el Centre Excursionista de Catalunya o l'Arxiu Mas de l'Institut Amatller d'Art Hispànic. Efectivament, fotògrafs com Adolf Mas i Ginestà¹ (Solsona 1861-Barcelona 1936) tingueren una importància capital en el seu context d'inicis del segle XX, quan per exemple aquest va formar part, juntament amb el mossèn i historiador de l'art vigatà Josep Gudiol, de l'expedició de l'Institut d'Estudis Catalans al Pirineu l'any 1907, que va suposar l'inici de l'estudi científic del romànic, al mateix temps que s'inscrivía en la voluntat científica i folklòrica de registrar i identificar un patrimoni que configurés en certa manera una identitat nacional.

En aquesta mateixa línia podem incloure fons fotogràfic que es troba a la Biblioteca de Catalunya i fins fa pocs anys era força desconegut –fins al punt que en el seu moment va quedar fora de la Història Gràfica de la Segarra, ja que encara es trobava en plaques de vidre. Es tracta de l'extraordinària col·lecció –d'unes 10.000 plaques estereoscòpiques, ara consultable a través de la xarxa–, del metge oculista Josep Salvany i Blanch (Martorell, 1866- Barcelona, 1929), membre de la secció de Folklore, Arqueologia i Geologia del Centre Excursionista de Catalunya –en la qual va publicar diferents articles-, que recorregué les comarques catalanes, mallorquines i andorranes entre 1911 i 1926, en paral·lel o conjuntament amb Joan Nonell i Fabrés.²

¹ MAS, Adolf (CASAMARTINA, Josep, coord.), *L'Interior del 1900: Adolf Mas, fotògraf*, Terrassa-Barcelona: Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa i Institut Amatller d'Art Hispànic, 2002; FARGNOLI, Valentí (COSTA, Josep, dir.), *Història gràfica, 1909-1940: Maçanet de la Selva*, Girona: Taller d'Història de Maçanet de la Selva, 1998, i MASSANAS, Emili (rec. i sel.), *Fòtica Fargnoli. Valentí Fargnoli Iannetta. 1885-1944*, Girona: Arxiu Municipal, Ajuntament de Girona i Diputació de Girona, 1981.

² SALVANY BLANCH, Josep (ARMENGOL, Assumpta i MARCO, Ricard, sel. i ed.), *Josep Salvany i Blanch: fotografies 1910/1926*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1992 i ÍD. (CASANOVAS, Miquel A. i MARCO, Ricard, sel. i ed.), *Menorca i Mallorca, 1915. Una visió estereoscòpica de Josep Salvany*, Palma de Mallorca: Consell Insular de Menorca, Consell Insular de Mallorca i Sa Nostra, 1998.

Si situem Josep Salvany en el seu context, cal destacar la importància dels Centres o agrupacions amb interessos i programes específics: el Centre Excursionista de Catalunya (CEC), l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, dirigit per Tomàs Carreras i Artau (ara al CSIC), l'Estudi de la Masia Catalana (ara al CEC), etc., així com altres fotògrafs amateurs, Joaquim Danés, Josep Mata de la Barata, Tomàs Carreras i Artau, Jordi Xicart, etc. o, fins i tot, fotògrafs professionals com Àngel Toldrà Viazó o Lucien Roisin. Tots ells s'encarregarien de fotografiar aquells esdeveniments que tendien a desaparèixer en el camí cap al món contemporani, de la industrialització i la secularització, en definitiva, de la desaparició total de les formes de vida de l'Antic Règim (destacant el fet que gran quantitat de patrimoni artístic serà devastat durant la Guerra Civil).

També és de justícia fer esment a l'obra d'altres coetanis dels fotògrafs esmentats, amb qui compartien afeccions, entitats i publicacions. Es tracta de diferents folkloristes, excursionistes, clergues i historiadors, de finals del segle XIX i principis del XX, com Ramon Arabia, Gaietà Barraquer, mossèn Josep Gelabert, Josep Franquet, Marià Vidal, Cels Gomis, Francesc Maspons, Lluís G. Ylla, Artur Osona, Cèsar A. Torras, el canonge Corbella, mossèn Joan Guíu, Josep Sanfeliu i Francesc Monsalvatje i d'eclesiàstics, ja posteriors a la Guerra Civil (Eduard Junyent, Lluís Constans i Jaume Marquès).³

³ ARABIA, R., "De Ripoll a Girona", *Excursions. Anuari de 1882*; BARRAQUER, G., *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona, 1906, v. I; CONSTANS, Ll. G., *Girona, bisbat marià. Història, Art, Pietat, Folklore*, Girona: Bisbat de Girona, 1954; FRANQUET, J., "Ridaura", *L'Atlàntida*, 4 (1-VII-1896); GELABERT, J., *Guia ilustrada d'Olot y ses valls*, 1908; GOMIS, C., "Un dijous gras a Sant Esteve de Bas", *Catalunya*, febrer 1904; ÍD., "De Sant Feliu de Pallerols a Olot, passant per la recerca", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, VII (1879); ÍD., "L'espíritada d'Hostoles", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, VII (1879); ÍD., *La Vall de Hostoles*, Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1894; GUÍU, J., *Guia descriptiva del Obispado de Vich, o sea, diccionario de todas sus parroquias y ayudas*, Vich: Tipografía y Llibreria Catòlica de Sant Josep, 1898; JUNYENT, E., *Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich*, Vic, Imprenta Anglada, 1945-1952; MASPONS, F., "Entre Vich y Sant Joan de las Abadessas", *Excursions. Anuari de 1882. Associació d'Excursions Catalanes*, Barcelona, 1882; MONSALVATJE, F., *Noticias históricas del condado de Besalú* (26 vs.), Olot: Imp. i Lib. de J. Bonet, 1889-1919; OSONA, A., "Aplech d'excursions desde Coll de Pruit", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 20 de setembre de 1882, p. 222-225; ÍD., "Excursió a la Vall de Hostoles", *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana*, IV (1882), p. 228-231; ÍD., "Excursió als cingles de Juanetas y Puigsacalm", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, IV (58 i 59), 1883; ÍD., *Pirineu català. Guia itinerari de Collsacabra y de la Magdalena*, Barcelona, 1888; ÍD., "Itineraris d'excursions per Collsacabra y las Guilleries", *Excursions. Anuari de 1882*, Barcelona: Associació d'Excursions Catalanes, 1882; ÍD., "Un recorregut pel macís de les serres de Cabrera", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 145 (febrer 1907), p. 33-48; VIDAL, M., "Excursió al castell de Requesens, Agullana, Besalú, Olot i Collsacabra", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, IX (1899), p. 177-201 i YLLA, Ll. G., "Excursió a Cabrera, la Bola y Sant Pere de Torelló", *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, v. II (1915-1916-1917), p. 17-21.

Partint, doncs, de les múltiples lectures que podien aportar-nos les imatges fotogràfiques antigues, nosaltres varem decidir convertir el fons Salvany en l'eix i la base d'un estudi de la parròquia rural a Catalunya començaments del segle XX, que fou premiat amb una Beca del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional (Generalitat de Catalunya) l'any 2009, amb el títol *La parròquia rural a la llum de les imatges: l'exemple del fons fotogràfic Salvany de la Biblioteca de Catalunya*.

Es tractava d'abordar imatges d'uns moments en els quals gran part del mobiliari i patrimoni artístic de les esglésies es mantenia intacte, però també unes formes de sociabilitat i religiositat que bevien d'unes fonts més remotes, com seria la cultura religiosa nascuda a l'època moderna (processons, romiatges, visites pastorals, el salpàs, etc.). És per això que l'anàlisi de fotografies de caràcter "documental" esdevenia una eina imprescindible per aprofundir en el component etnològic d'aquesta religiositat –mitjançant aspectes com les devocions, les confraries i els retaules– i sociabilitat, amb la parròquia com a eix vertebrador.

Cal assenyalar, de tota manera, que en les seves excursions, Salvany no es limita al món rural, ja que en el seu arxiu fotogràfic les ciutats també hi són presents, de manera que podem considerar que segueix un itinerari preestablert per Catalunya, combinant àrees rurals amb zones urbanes. Gairebé mai viatja sol, ho fa acompanyat de familiars o altres fotògrafs, formant un equip interessat pels mateixos temes.

Sí que en la globalitat del fons Salvany, però, s'observa un predomini de les fotografies en què l'element religiós (per bé que vist també com a patrimoni) hi és ben present: esglésies, santuaris o capelles en totes les variants possible (interiors o exteriors, en conjunt o en detall), amb aspectes fins i tot més secundaris com serien les sagristies convertides en singulars magatzems, els cementiris parroquials en abocadors, les rectories en cases de pagès, etc.

Comptat i debatut, l'estudi del fons Salvany permet copsar el valor documental que tenen aquestes imatges per a la societat contemporània, tractant-les no com a simple il·lustració, sinó com una font documental de primer ordre, com una finestra a un àmbit geogràfic concret –la Catalunya rural– i el paper que té la parròquia com a institució i com a referent dins la mentalitat pagesa. D'altra banda, hem de tenir en compte que les fotografies –a part de permetre'ns configurar i entendre la realitat polièdrica de la parròquia al món rural– també ens parlen d'elements patrimonials desapareguts durant la Guerra Civil i que podem conèixer precisament a través d'aquestes imatges.

És per això que també resulta interessant contrastar les imatges de Salvany amb d'altres arxius com l'abans esmentat monumental fons de l'Institut Amatller d'Art Hispànic, que comptava amb diverses col·laboracions provincials i en el qual tenen un notable pes les imatges d'arqueologia i art medieval, en detriment d'altres èpoques que no satisfien el seu interès. El seguiria el també esmentat Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya, amb els diferents fons que conformen l'entitat (Blasi Vallespinosa –1920-25–, Frederic Juandó –1925-30–, Albert Oliveras –1928– o Marcel·lí Gausach).⁴ Finalment, també cal tenir en compte –a part de d'altres fons fotogràfics particulars i d'institucions que mereixen un estudi aprofundit–, el catàleg de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, fundat el 1915 per Tomàs Carreras i Artau amb la col·laboració de Josep M. Batista i Roca, dipositat al Consejo Superior de Investigaciones Científicas-Institució Milà i Fontanals⁵ on hi destaquen, per interès i voluntat dels investigadors, les expressions religioses, l'arquitectura i la plàstica popular, o el calendari festiu –algunes foren seleccionades i publicades per Llorenç Ferrer,⁶ mentre que altres resten inèdites.⁷

De fet, podem denominar aquest tipus de fotografia com a històrica, etnogràfica o documental, depenent del valor de la seva representació, la mirada del fotògraf, la seva intencionalitat i clara funció sociològica, antropològica, política o periodística.⁸ En les dues últimes dècades, l'estudi d'aquest tipus d'imatges està gaudint d'una considerable revalorització, potser a redós i consideració de la disciplina artística, de la influència europea i del redescobriment de la seva vàlua documental, i ha donat lloc a excel·lents exposicions, catàlegs o publicacions, per exemple, de Publio López Mondéjar, Joan Fontcuberta o Dolors Grau, entre molts altres.⁹ Així doncs, podem dir que

⁴ AA.DD., *Miralls del cel: arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya*, Barcelona: Fundació “la Caixa”, 1997.

⁵ CALVO, Lluís, *Catàleg de materials etnogràfics de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*, Barcelona: CSIC- Institució Milà i Fontanals, 1990; CALVO, Lluís, *Catàleg de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. Materials gràfics*, Barcelona: CSIC, Institució Milà i Fontanals i Centre de promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, 1994; CALVO, Lluís; MAÑÀ, Josep i NARANJO, Joan, *Temps d'ahir. Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, 1918-1930*, Barcelona: Fundació “La Caixa”, 1996.

⁶ FERRER, Llorenç, *La vida rural a Catalunya*, Manresa: Angle Editorial, 2002.

⁷ CALVO, Lluís, *Catàleg de l'Arxiu...*, p. 164 (‘La Creu dels Estudiants’, al coll de Condreu, camí d'El Far, del 1919), p. 324 (diversos aspectes de l'aplec de Santa Magdalena del Mont, del 1924-27) i p. 342 (pabordesses d'El Far, 1919).

⁸ FREUND, Gisèle, *La fotografia como documento social*, Barcelona, Editorial Gustavo Gili, 2002 [1ª versió de 1974, *Photographie et Société*].

⁹ FONTCUBERTA, Joan, “Fotografia catalana 1900-1940: el camí vers la modernitat”, dins BALCELLS,

el registre fotogràfic antic s'ha incorporat de ple en la recerca històrica i l'anàlisi dels fets culturals i socials, tot i que ja havia estat profusament emprat en les primeres dècades del segle XX, tal com destacà l'arquitecte Jeroni Martorell en nombrosos articles i congressos,¹⁰ i posà a la pràctica Francesc Carreras i Candi, primer, a la *Geografia general de Catalunya* i segon, al *Folklore y costumbres de España*¹¹ (fruit de nombroses i destacades col·laboracions de Leopoldo Torres Balbás, Valeri Serra i Boldú o Aureli Capmany) essent obres profundament il·lustrades. Moltes de les seves fotografies procedien dels llavors naixents arxius fotogràfics catalans.

Finalment, cal destacar també la importància de realitzar –en un tipus d'estudi com el nostre– un “treball de camp” que permeti contrastar les fotografies amb l'estat actual de moltes esglésies, així com la possibilitat de localitzar *in situ* alguns elements que apareixen il·lustrats a les fotografies i a la documentació. També per comprovar si es conserven avui objectes que havien tingut un paper rellevant en la vida religiosa de començaments del segle XX i que avui han caigut en desús, com les trones, orgues, exvots, bazines petitòries, caixes fortes, etc., mentre que altres objectes litúrgics –alguns d'orfebreria– encara tenen un ús quotidià a les parròquies rurals, pel fet que van ser amagats durant la contesa de 1936-39.

En aquest article, hem fet una selecció de cinquanta imatges corresponents a les prospeccions fotogràfiques que Josep Salvany va realitzar a la Segarra i que es produïren almenys en cinc moments diferents que anirien entre els anys 1913 –quan realitzà les fotografies de Cervera i Torà– i 1924– les de Sant Guim de Freixenet, que realitzà en el mateix viatge on recorregué part de l'alta Anoia, com Calaf. Entremig d'aquestes dates, el major gruix de les fotos correspon al viatge que realitzà l'any 1918, quan recorregué els municipis de Granyena, Montoliu de Segarra, Ribera d'Ondara, Les Oluges, Sant Ramon, Plans de Sió, Torrefeta i Florejacs o Guissona, mentre que les de Sanaüja correspondrien a

David et alii., *Introducció a la història de la fotografia a Catalunya*, Barcelona: Lunwerg Editores/MNAC, 2000, p. 75-104; GRAU, Dolors, *Els artesans de la imatge. Fotografia i cinema amateur a Palafrugell (1860-1985)*, Girona: Ajuntament de Palafrugell i Diputació de Girona, 1997; LÓPEZ MONDÉJAR, Publio, *Historia de la fotografía en España*, Barcelona: Lunwerg Editores, 1997 i MASSANAS, Emili (GRAU, Dolors, a cura de), *Fotògrafs i editors gironins a les comarques de Girona (1839-1940)*, Girona: Diputació de Girona, Col·lecció Quaderns de Fotografia, 1998.

¹⁰ MARTORELL, Jeroni, “L'inventari gràfic de Catalunya”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, XIX (març 1909), p. 45-51.

¹¹ CARRERAS I CANDI, F., *Folklore y costumbres de España*, Barcelona: Casa Editorial Alberto Martín, 1931, 3 vs.

l'any 1923 i les realitzà juntament amb poblacions veïnes de la Noguera com Vilanova de l'Aguda.

Aquesta selecció parteix de diferents criteris, però un d'indiscutible és posar de relleu aquells elements desapareguts –majoritàriament durant la guerra- o visiblement transformats. Així doncs, al fons Salvany hem trobat imatges de les creus processionals de Pelagalls i de Montfalcó Murallat, ambdues desaparegudes, mentre en canvi, la creu cerverina de Sant Nicolau sí que es conserva (i per la qual cosa no en reproduïm la imatge, malgrat també figuri dins el fons fotogràfic estudiat). Altres elements especialment vulnerables a la destrucció i que hem volgut reproduir són els retaules desapareguts, com el de l'ermita de la Verge del Camí, a Granyena, o el retaule lateral de la Mare de Déu del Castell, a Sanaüja, que té la particularitat d'incloure la magnífica talla romànica. D'edificis desapareguts o molt transformats tenim l'avui ja inexistent convent de mínims de Sant Francesc de Paula, a Cervera, o el claustre del convent agustiniana de Sanaüja –transformat (més ben dit, enrunat), en aquest cas, pels efectes de la desídia i l'abandonament.

Un element al qual Josep Salvany prestava especial atenció eren les creus de terme i la Segarra no n'és l'excepció. És per això que en moltes de les imatges seleccionades hi apareix una creu de terme, que en la majoria dels casos ha desaparegut o bé el seu entorn s'ha transformat notablement –aquest últim seria el cas de la creu dels Orenets a Cervera. A les fotografies que presentem en trobem vora un camí, vora o dins un cementiri, vora un temple; en trobem de perfectament conservades a l'època i d'altres parcialment mutilades o destruïdes.

D'altra banda, un altre aspecte que ens va captivar d'aquest fons és l'atmosfera que Salvany aconsegueix captar en algunes imatges, com les del carrer Major de Cervera, on s'aprecien encara antics comerços i s'intueix la vitalitat d'una artèria principal com era llavors. Així mateix, la presència d'un fotògraf sempre devia propiciar la curiositat de la gent i sobretot dels més menuts, per la qual cosa trobem diversos grups de nens i nenes i joves fotografiats en indrets com la Paeria de Cervera, la portada del santuari de Sant Ramon, o la plaça i la creu de Torà. Presències totes elles que contribueixen a dotar d'aquesta aura de vida que tenen, malgrat la seva antiguitat, les imatges de Josep Salvany.

És per això que en definitiva, com ha destacat Joaquim M. Puigvert, si “disposem d'aquests esplèndids arxius fotogràfics és perquè durant les quatre primeres dècades del segle XX hi havia consciència en determinats cercles

d'estudiosos (especialment en el camp de l'etnografia i del folklore i en el de l'excursionisme *científic*) que la fotografia era un instrument de treball de primer ordre".¹²

1. Grup de nens i nenes davant la Paeria de Cervera, amb els tres balcons amb les característiques mènules, que donen singularitat a la noblesa de l'edifici (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 079_01).

¹² PUIGVERT, J.M., "Les transformacions del món rural en imatges", *Mestall. Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines*, 13 (juny 2003), p. 9.

2. Vista de la Universitat de Cervera des d'una creu de terme gòtica. Són ben visibles els pals de la llum de la recent electrificació de la ciutat (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 107_10).

3. Façana de l'església del desaparegut convent de mínims de Sant Francesc de Paula, amb un grup de nens i nenes. Al fons, les torres de la Universitat de Cervera (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 107_12).

4. El carreró de Sabater, a Cervera, amb les seues característics passos elevats d'accés als horts. Al fons, una noia amb cànirs ve del carrer Estudi Vell (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 107_14).

5. Carrer Major de Cervera a l'alçada de les voltes i amb els toldos de diversos comerços que palesen que es tractava de l'artèria principal de la ciutat (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 108_01).

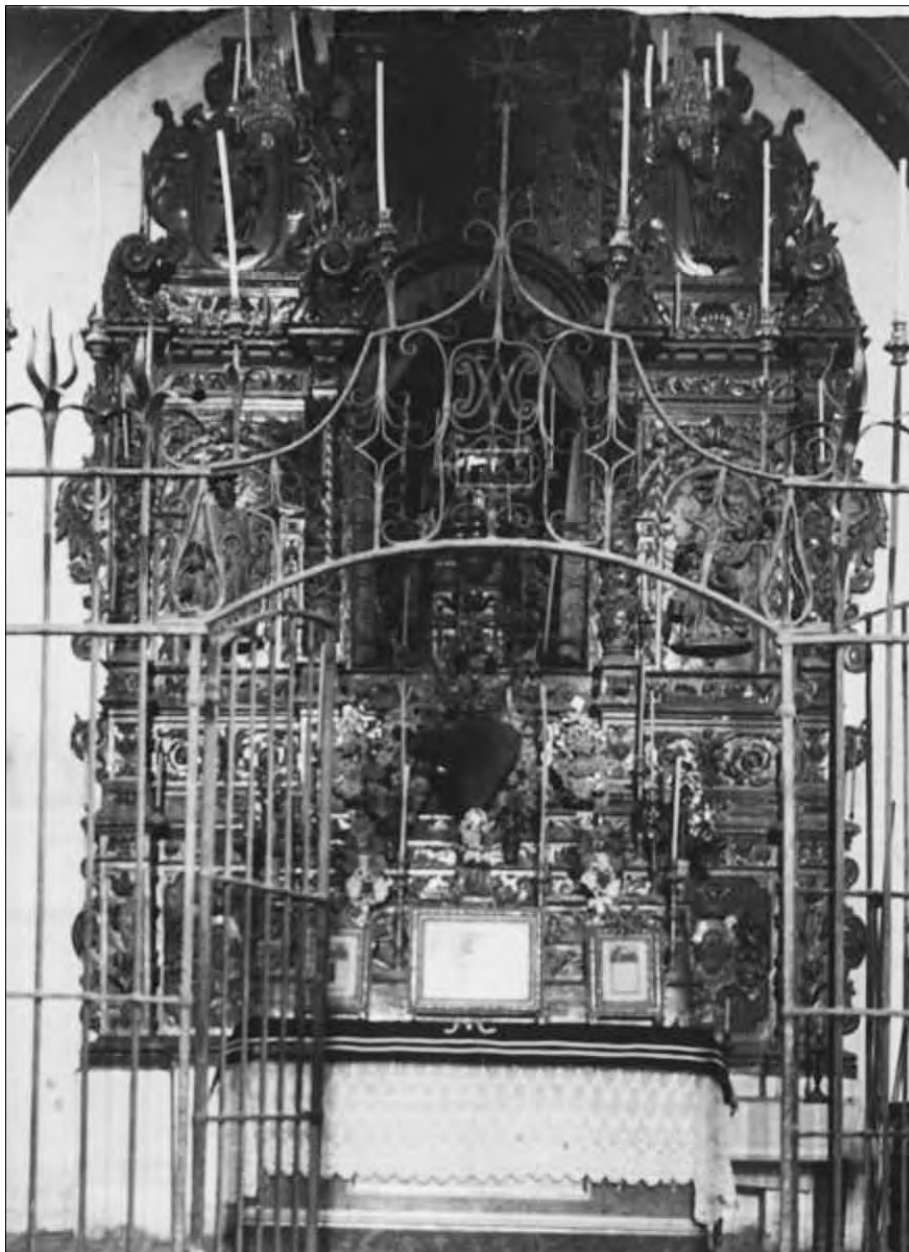
6. Carrer Major de Cervera, a l'alçada de l'antiga casa Johan i cal Lucaya. S'hi veuen els rètols d'alguns antics comerços (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 108_03).

7. Creu de terme gòtica a Cervera, aixecada sobre una graonada i amb el capitell esculpit. Els dos pilons situats en primer terme fan pensar que potser s'hauria tractat d'una creu coberta en algun moment. Al fons, es divisen les torres de la Universitat, amb el campanar esquerre parcialment escapçat (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 108_12).

8. Ermita de la Verge del Camí a Granyena, amb un pou a davant de la façana neoromànica i al fons, la creu de l'Aparició, que aquí encara estava complerta, mentre avui només en resta el fust i el basament amb el capitell bulbós (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 441_03).

9. Retaule barroc (desaparegut) de la Verge del Camí a la seva ermita homònima de Granyena. Una reixa separa el presbiteri de la resta de la nau (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, 441_04).

10. Acompanyants de Josep Salvany examinen l'edifici inacabat i visiblement abandonat de l'obra de Fluvià, a Guissona, construït entre 1505 i 1514 per iniciativa de Pere Cardona, bisbe d'Urgell. (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 434_11).

11. Façana ja parcialment enrunada de l'antic Seminari (o església de la congregació de la Missió) de Guissona, avui desapareguda (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 435_01).

12. Interior de l'escala i accés a la planta noble de l'antic palau dels Erill (avui Ca l'Eril), a la plaça Major de Guissona, amb diversos detalls escultòrics de caràcter gòtico-renaixentista (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 435_03).

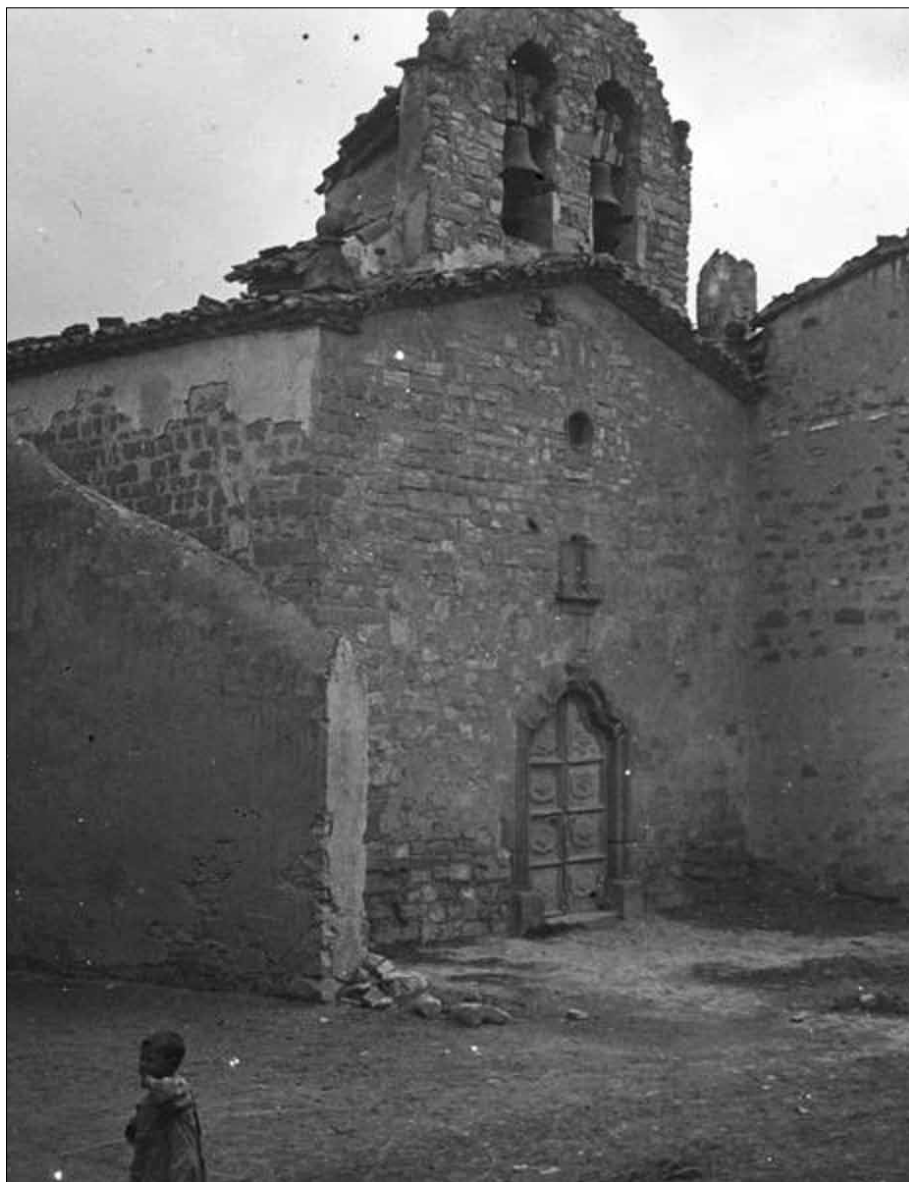
13. Creu de terme al camí que seguia el Raval de Sant Pere, a Guissona. Al fons, el robust campanar de l'església parroquial (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 435_04).

14. Mur de l'antic cementiri de Gramuntell (al municipi de Montoliu de Segarra) –avui desafectat, conservant-se només la portada-, amb una creu de terme al costat, parcialment mutilada i avui tampoc es conserva (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 441_07).

15. Interior de l'església de Vilagrasseta (Montoliu de Segarra), amb el desaparegut retaule barroc de l'altar major, obra de finals del segle XVII, i demés mobiliari, on veiem també un quadre dedicat a la Sagrada Família i dos dels quadrets representatius de les estacions del Via-crucis (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 444_10).

16. Esglesiola del poble de Llardars, al municipi de Montoliu de Segarra, amb dos nens en primer terme. El campanar d'espadanya de pedra ha estat substituït per un d'obra vista (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 443_01).

17. Castell anomenat “de dalt” –pertanyent a l’antic nucli “d’Oluja sobirana”, avui situat a la part més alta del poble de Les Oluges i convertit en una casa particular. A la imatge destaca el gran portal adovellat i les restes de finestrals del segle XVI (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 439_02).

18. Façana de l'església parroquial de Les Oluges, amb restes d'arrebossat a la façana. A la imatge, les cases de la plaça es troben apuntalades (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 439_03).

19. Vista del poble aturonat de Montfalcó Murallat, amb l'absis i el campanar de l'església en un dels extrems, vist des de vora una antiga creu de terme gòtica situada al peu d'un camí i una paret de pedra seca que delimita un camp de conreu. Avui la creu es troba desapareguda (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 439_05).

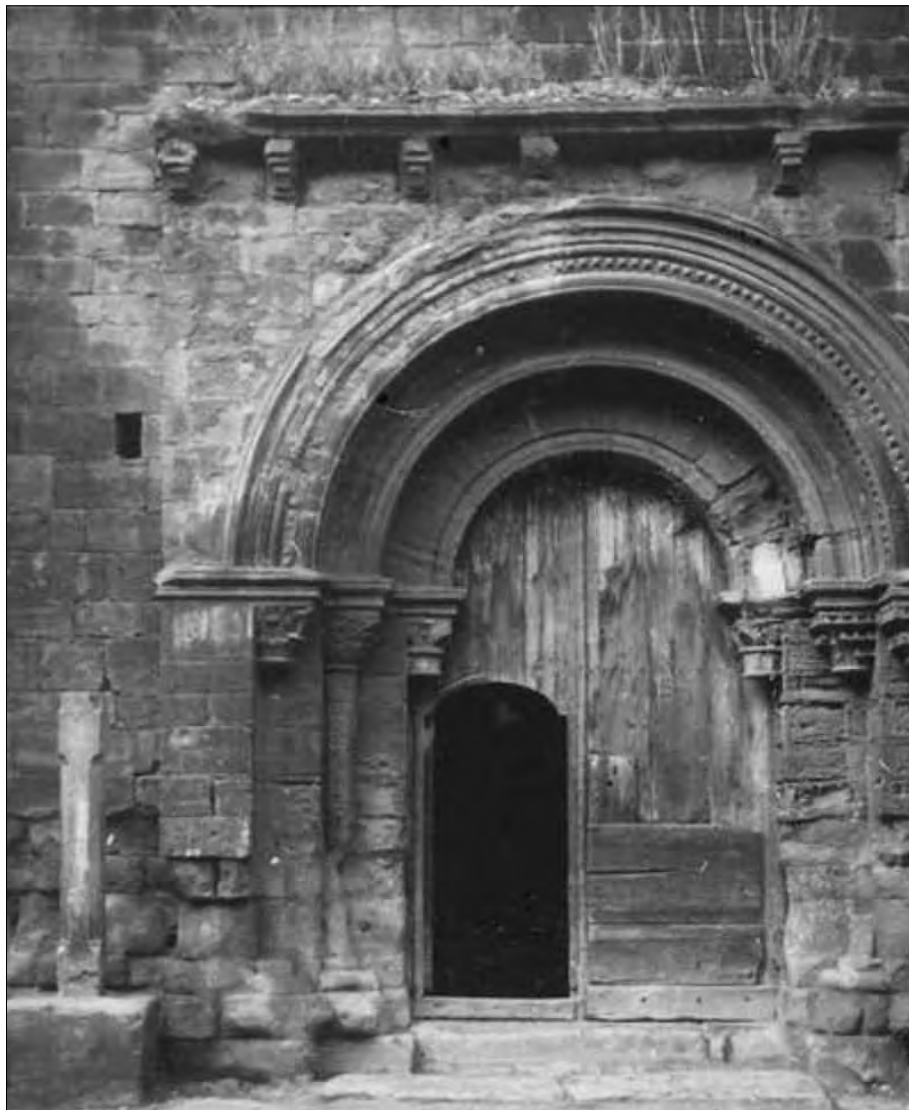
20. Creu processional gòtica de l'església de Montfalcó Murallat, avui desapareguda (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 439_08).

21. Vista del poble de Santa Fe, amb un gran paller en primer terme que evidència la proximitat de l'activitat agrícola, com ho palesa també el curro que apareix més a l'esquerra. L'església d'origen romànic, el castell i la torre situada a l'esquerra de la imatge evidencien el caràcter medieval d'aquest petit nucli segarrenc (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 439_11).

22. Castell de Concabella, reconvertit en casal senyorial al segle XVI. A la imatge s'hi aprecia un grup de gent situats vora la graonada que constituïa la base de la creu, actualment desapareguda (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 434_09).

23. Portada de l'església romànica de Sant Salvador de Concabella, ja parcialment mutilada i amb el fust i basament d'una creu a la vora, avui desapareguda (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 433_09).

24. Creu gòtica de la plaça major d'Hostafrancs (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 433_11).

25. Castell-molí de Ratera en últim terme, després d'un gran paller situat al peu del camí (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 433_07).

26. Vista del poble de L'Aranyó, presidit per la silueta del castell. En primer terme, una pica de pedra vora un arbre (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 434_03).

27. Vista del poble de Montcortés, presidit per l'imponent perfil del castell, des d'una creu de terme gòtica al peu del camí (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 433_02).

28. L'anomenat "columbari" de Montcortés. Construcció excavada a la roca, probablement de caràcter ritual i funerari (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 434_02).

29. Absis i antic fossar de l'església romànica de Pelagalls, amb l'altaret per beneir el terme i amb nombroses esteles funeràries que apareixen mig amagades entre l'herba (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 434_06).

30. Creu processional gòtica de Pelagalls –avui desapareguda, com tantes peces d'orfebreria de les parròquies segarrenques–, aquí exposada sobre una cadira de braços i una casulla com a fons. A la dreta apareix el que podria ser el rentamans de la sagristia (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 434_07).

31. Església del poble de Rubinat, d'origen romànic amb l'absis parcialment amagat i amb el mur de pedra seca que delimitava l'antic fossar (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 443_02).

32. Interior del claustre de l'antic convent agustinià de Sanatija, construït al segle XVIII, amb el pati enllosat i la cisterna central. Avui es troba completament enrunat i només l'església es manté oberta al culte (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 711_10).

33. Creu de ferro amb fust i basament de pedra, situada a la barana del pont medieval de Sanatüja. Al fons, el nou cementiri, construït a finals del segle XIX un cop desafectat l'antic cementiri parroquial que es situava vora l'església. Per a la ubicació del nou es va escollir l'emplaçament de l'antiga capella de Santa Magdalena, situada extramurs de la Vila (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch,).

34. Imatge romànica de la Verge del Castell –segurament degut a la seva procedència-, situada en el marc d'un retaule barroc a l'església parroquial de Sanaüja, avui desaparegut, com també la imatge de la Verge (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 711_03).

35. Grup vora la porta del santuari de Sant Ramon amb totes les imatges que la conformaven originàriament. Avui només es conserva la de la fornícula superior, representant el propi Sant Ramon, mentre que les situades als nínxols laterals i corresponents a St. Pere Nolasc i Sta. Maria de Cervelló van desaparèixer com a conseqüència de la guerra civil (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 440_05).

36. Vista del poble de La Manresana, amb la capella de Santa Madrona, amb una teulada formant un gran voladís, en primer terme —on hi veiem dues perones que sembla que vulguin entrar a dins— i les ruïnes del castell al fons (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 440_04).

37. Interior i retaule major de l'església de Sant Guim de la Rabassa o Sant Guim Vell, que ocupava l'espai de l'antic convent-residència de jesuïtes. Avui l'edifici està desafectat i abandonat i el retaule de l'església, desaparegut (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 817_03).

38. Dona i nens a la plaça de l'Església de Torà, caracteritzada pels seus porxos columnats (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 096_10).

39. Creu a Torà, coneguda amb el sobrenom de “creu de Sant Ramon” o “creu dels tres tombs”, per la relació amb la llegenda sobre el transport del cadàver del sant sobre una mula. En origen era una creu coberta per un teulat que sembla ser va desaparèixer a causa d'un llamp l'any 1910 (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 096_11).

40. Interior de l'església de Sant Julià de El Llor, amb el sepulcre gòtic d'Hug de Copons –avui al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona- encastat en un mur a mitja alçada. La imatge jacent està esculpida en la coberta en pendent del sepulcre, sostingut al seu torn per dos lleons (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 441_01).

41. Plaça de l'església de Sedó, amb el campanar antic –substituït pel campanar de torre actual durant la dècada de 1920- i els murs que delimiten la plaça parcialment enrunats (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 434-10).

42. Porta de l'antic cementiri de Torrefeta, amb la monumental creu de terme al seu interior i que avui es troba al Museu Comarcal de Cervera (BNC: Fons Fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 436_01).

43. Vista de La Guàrdia-Lada, amb una creu termenada –que fou traslladada en un altre indret, vora la bàscula municipal- i una ermita avui desapareguda. Al fons es poden distingir les ruïnes del castell (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 441_11)

44. Creu de terme a Bellmunt de Segarra, amb un mas al fons (BNC: Fons fotogràfic Josep Salvany i Blanch, núm. 332_01)